

Марина Митрић, Београд
Народна библиотека Србије

ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ - ОСНОВНИ ПОКАЗАТЕЉИ САДАШЊЕГ СТАЊА И ПРЕДЛОЗИ МЕРА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ

1. Законска регулатива

Школске библиотеке су саставни део два система - школског и библиотечног. Самим тим, њихов рад уређује се двојачко: прописима из области образовања и прописима из области библиотекарства. Ови законски прописи су комплементарни и представљају јединствену целину која пружа правну основу за рад школских библиотека.

Законским прописима којима се регулише оснивање и делатност основних и средњих школа регулисан је и рад школских библиотека као саставног дела школа, док је законским прописима којима се регулише област библиотечно-информационе делатности, регулисан рад школских библиотека као дела јединственог библиотечно-информационог система Србије.

Прописи из области образовања примењују се када су у питању простор и опрема школских библиотека, степен и врста школске спреме библиотекара, полагање стручних испита и програм рада стручног сарадника, односно библиотекара (с обзиром да према овим прописима библиотекар има статус стручног сарадника у настави). У овим сегментима рада школских библиотека законски прописи из области образовања имају приоритет у примени у односу на законске прописе у области библиотечке делатности.

Са друге стране, школске библиотеке део су јединственог библиотечно-информационог система у Србији. *Закон о библиотечној делатности* (Сл. гласник РС, бр. 34/94) утврђује матичне функције као функције кроз које се остварује јединство библиотечно-информационе делатности за све типове библиотека у Србији, па тиме и за школске.

Осим матичних функција (као функција од општег интереса у области библиотекарства), прописи из области библиотекарства примењују се у школским библиотекама када су у питању врсте стручних послова у библиотеци, евиденција библиотечке грађе, услови за чување библиотечке грађе, ревизија и отпис фондова, стицање стручних звања. Дакле, прописи из области библиотекарства примењују се у оним сегментима рада школских библиотека који нису регулисани прописима из области образовања.

2. Упис школских библиотека у Централни регистар библиотека Србије - број школских библиотека

Вођење регистра библиотека је матична функција у библиотекарству прописана чланом 26. *Закона о библиотечкој делатности (Сл. гласник РС, бр. 34/94)*.

Број школских библиотека у Србији (без Косова) које су уписане у Регистар народних библиотека и Централни регистар Народне библиотеке Србије до 31.12.2005. године износи 1383 (1012 у основним школама и 371 у средњим школама), што износи 82,8 % од укупног броја предвиђеног за регистрацију. Преосталих 17,2 % већим делом се односи на школе које још увек немају школску библиотеку или нису библиотеку уписале у Централни регистар. На Косову и Метохији док су услови то дозвољавали уписано је 138 библиотека (39 у основним школама и 99 у средњим школама).

3. Показатељи садашњег стања у школским библиотекама

3.1. Предмет анализе и период посматрања, извори за анализу

Стручни рад у школским библиотекама, као делу јединственог библиотечко-информационог система у Србији, у надлежности је народних матичних библиотека које се налазе у центрима округа.

Почев од 1997. године у свим матичним библиотекама у Србији формирана је и одржава се база података *Мрежа библиотека Србије*. База података МБС намењена је прикупљању, обради и статистичкој презентацији података о библиотекама у Србији. Свака матична библиотека прикупља податке о библиотекама на својој територији и једном годишње доставља их Народној библиотеци Србије, где се одржава база података о пословању свих библиотека у Републици Србији. Податке о пословању за ову базу доставља 1333 школских библиотека (975 у основним школама и 358 у средњим школама).

На основу података достављених за четири узастопне године (2001-2004), могу се уочити основни показатељи стања у школским библиотекама. Анализом су обухваћени просторни и кадровски услови, књижни фондови (набавка нових књига, смештај и начин сређивања књижног фонда), коришћење библиотечких фондова и услуга, рачунарска опрема и аутоматизација пословања у школским библиотекама у Републици Србији. Као извори за анализу, поред података

достављених за базу МБС, коришћени су и извештаји о извршеном надзору над стручним радом школских библиотека, које матичне библиотеке, по извршеном надзору, достављају Народној библиотеци Србије.

Табела 1: Школске библиотеке у Републици Србији које достављају податке за базу Мрежа библиотека Србије

Округ/ матична библиотека	у средњој школи	у основној школи	Укупно
Мачвански	18	43	61
Колубарски	8	27	35
Подунавски	8	32	40
Браничевски	11	34	45
Шумадијски	13	38	51
Поморавски	15	27	42
Борски	9	27	36
Зајечарски	8	17	25
Златиборски	17	26	43
Моравички	9	30	39
Рашки	15	45	60
Расински	8	34	42
Нишавски	22	47	69
Топлички	6	18	24
Пиротски	7	7	14
Јабланички	13	26	39
Пчињски	13	39	52
Град Београд	73	174	247
Укупно у централној Србији	273	691	964
Северно-бачки	8	36	44
Средње-банатски	11	50	61
Северно-банатски	9	19	28
Јужно-банатски	18	63	81
Западно-бачки	14	35	49
Јужно-бачки	12	38	50
Сремски	13	43	56
Укупно у Војводини	85	284	369
УКУПНО	358	975	1333

3.2. Простор

Просторне услове, техничку опрему и наставна средства у школским библиотекама ближе одређује *Правилник о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник, бр.

4/1990), као и низ правилника којима се одређују ближи услови у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање делатности средњих стручних школа за поједине делатности. Предвиђено је да се школска библиотека састоји од две просторије – књижнице и читаонице, а величина простора зависи од развијености школе, при чему на једног ученика долази 0,1 m² простора за библиотеку. У већим школама предвиђена је и медијатека.

Према *Минимуму југословенских стандарда за школске библиотеке* (Библиотекар, бр. 5-6, Београд, 1978) за правилно функционисање школске библиотеке потребна су два повезана простора – за библиотеку и за читаоницу. Величина читаонице одређује се према броју читалачких места за један разред, при чему се за сваког ученика одређује минимум простора 2 m². С обзиром да просечан разред има око 30 ученика, читаонички простор библиотеке треба да има око 60 m².

Ретке су школске библиотеке у Србији које располажу просторним условима који су прописани наведеним правилницима и стандардом. Према подацима достављеним за базу МБС, 1123 школске библиотеке (808 у основним школама и 315 у средњим школама) које су доставиле податке о пословању за последњу годину посматрања располаже са укупно 56.793 m² простора (у основним школама 38.601 m² и у средњим школама 18.192 m²). То значи да у просеку свака библиотека у основној школи поседује 47,8 m², док библиотеке у средњој школи у просеку располажу са 57,8 m², што свакако није довољно за правилно функционисање школске библиотеке. Треба напоменути да је уочљиво незавидно место школске библиотеке у одређивању приоритета развоја школе, а проблем простора и његовог одржавања са којим се суочавају многе школе негативно се одражава и на просторне услове школских библиотека.

3.3. Кадрови

Запослени у школским библиотекама до 2005. године нису имали законску обавезу полагања стручног испита из библиотечке делатности у Народној библиотеци Србије, уколико су пре тога положили стручни испит у образовању. Последица тога је да у највећем броју школских библиотека раде библиотекари без положеног стручног испита из библиотечке делатности и без знања неопходних за обављање стручних послова у библиотеци.

Почев од 2005. године законска регулатива која се односи на полагање стручних испита у образовним установама је измењена. Према *Правилнику о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника* (Сл. Гласник РС, бр. 22/05) библиотекари у школским библиотекама имају обавезу полагања испита за лиценцу (дозвола за рад), али не по програму стручног испита из библиотечке делатности који се полаже у Народној библиотеци Србије, већ ће испит за лиценцу полагати пред одговарајућом комисијом Министарства просвете.

Табела 2: *Кадар у школским библиотекама у периоду 2001-2004. године*

Година	Укупан број достављених анкета о пословању	Број радника са пуним радним временом	Број радника са непотпуним радним временом	Број радника са положеним стручним испитом
2001	1115	43,4%	56,6%	11,9%
2002	1125	47%	53%	19,3%
2003	1040	53,3%	46,7%	20,2%
2004	1123	56,6 %	43,4 %	22,5 %

Искуства матичних библиотека у раду са школским библиотекарицама, као и све досадашње анализе стручног уређења школских библиотека, показала су да се стручно оспособљеним за обављање послова библиотечке делатности могу сматрати само школски библиотекари који су положили стручни испит из библиотечке делатности.

Према расположивим подацима у бази *Мрежа библиотека Србије* у 2004. години само 22,5 % радника у школским библиотекама у Србији стручно је оспособљено за обављање послова библиотечке делатности, односно има положен стручни испит из библиотечке делатности (19,1 % у библиотекама основних школа и 31,4 % у библиотекама средњих школа).

Ипак, у поређењу са подацима из ранијих година уочава се позитиван помак. У 2001. години само 11,9 % радника, дакле двоструко мање у односу на 2004. годину, имало је положен стручни испит из библиотечке делатности (10,4 % у библиотекама основних школа и 16,4 % у библиотекама средњих школа), док се 2002. и 2003. године тај број постепено повећава и износи 19,3 % у 2002. години (16,3 % у библиотекама основних школа и 27,4 % у библиотекама средњих школа), односно 20,2 % у 2003. години (17,7 % у библиотекама основних школа и 27,1 % у библиотекама средњих школа).

Полазећи од ових података намеће се неоспоран закључак да је оспособљеност за стручне послове и даље веома слаба упркос извесном напретку у овој области.

Основни узрок овог проблема је променљивост кадра у школским библиотекама. Често је у библиотеци у току првог полугодишта ангажован један наставник, да би у другом полугодишту био ангажован други. У одређеном броју школских библиотека често ради и више наставника час или два дневно, допуњујући на тај начин норму часова у настави. То се свакако негативно одражава на рад библиотеке.

У школским библиотекама најчешће је запослена једна особа која обавља све послове у библиотеци, од најједноставнијих до најсложенијих. Број стручних сарадника - библиотекара и медијатекара у школи одређен је у зависности од броја одељења и броја јединица библиотечке грађе. "Правилником о мерицима за утврђивање цене услуга у основној школи" (Сл. гласник РС, бр. 42/93) и "Правилником о цени услуга средње школе" (Сл. гласник РС, бр. 35/93) предвиђено је да школа која има 24 односно 32 одељења и најмање 5000 јединица библиотечке грађе има једног библиотекара са пуним радним временом, а школа са преко 32 одељења и преко 10000 јединица библиотечке грађе треба да има библиотекара и медијатекара.

Према исказаним подацима у табели 2, у 2001. години у 43,4 % школских библиотека у Србији било је запослено лице са пуним радним временом, док су у 56,6 % библиотека радила лица са непотпуним радним временом. У 2002. години се уочавају извесна побољшања – радника са пуним радним временом било је 47 %, а са непотпуним 53 %, да би у 2003. години број школских библиотека у којима је запослено лице са пуним радним временом порастао на 53,3 %, док у 46,7 % раде лица са непотпуним радним временом. У 2004. години достигнут је обрнут однос запослених лица са пуним и непотпуним радним временом у односу на 2001. годину, те тако у 56,6 % библиотека раде библиотекари са пуним радним временом, док у 43,4 % библиотека стручне послове обављају наставници који на тај начин допуњују норму часова у настави.

За бољи и квалитетнији рад школских библиотека неопходна је сталност кадра. Радна места у школским библиотекама требало би попуњавати наставницима/професорима који су посао школског библиотекара одабрали као свој сталан позив, па су тиме спремнији да усвоје знања потребна за обављање стручних библиотечких послова, или дипломираним библиотекарима-информатичарима, који се одмах могу ангажовати на свим врстама стручних послова у библиотеци.

3.4. Књижни фондови

Према расположивим подацима у бази *Мрежа библиотека Србије*, 1123 школске библиотеке у Србији (без Косова) које су доставиле податке о пословању за 2004. годину, располаже укупним бројем књига од 9.539.034 (библиотеке у основним школама 6.646.372 и библиотеке у средњим школама 2.892.662). Према подацима достављеним за 2003. годину, 1040 школских библиотека, које су доставиле податке о пословању, располаже са укупно 8.559.060 књига (библиотеке у основним школама 6.022.264 и библиотеке у средњим школама 2.536.796). За 2002. годину податке је доставило 1125 школских библиотека које су имале укупно 9.408.793 књига (библиотеке у основним школама 6.677.426 и библиотеке у средњим школама 2.731.367). За 2001. годину податке је доставило 1115 школских библиотека, које су тада располагале са укупно 8.911.695 књига (библиотеке у основним школама 6.329.815 и библиотеке у средњим школама 2.581.880).

Податке о броју књига није лако упоредити с обзиром да је сваке године различит број библиотека које су доставиле анкете о пословању, али се може уочити да се број књига у школским библиотекама у току наведене четири године не повећава. Ту чињеницу најбоље илуструје поређење података за 2002. и 2004. годину, када је скоро идентичан број библиотека доставио податке о пословању. Књижни фонд ових 1123, односно 1125 библиотека за две године увећан је за 130.241 књигу, односно у просеку свака библиотека набавила је 57,9 нових књига у току једне школске године. Према *Минимуму југословенских стандарда за школске библиотеке* потребно је да школска библиотека поседује почетни фонд од 8-10 књига по ученику, а да библиотечки фонд попуњава у односу 0,5-1 нове књиге по ученику у току сваке школске године.

Општи закључак је да се постојећи фондови не обнављају, а набавка нових књига представља озбиљан проблем. Услед недостатка финансијских средстава не набавља се чак ни школска лектира предвиђена програмом српског језика и књижевности.

Са друге стране, присутно је расипање фондова и губитак књига услед неправилног инвентарисања и давања књига на коришћење без евидентирања задужења и раздужења корисника на прописан начин. Истовремено, књижни фондови су често оптерећени великим бројем примерака застареле и неактуелне литературе, те је неопходно обављати редовне ревизије, како би се утврдило стварно стање књижних фондова у школским библиотекама.

Полазећи од основног задатка - да буду подршка остварењу васпитно-образовног процеса у школи и помажу ученицима у савладавању наставног програма, предвиђено је да школске библиотеке имају специфичну структуру књижног фонда која се одређује према типу школе. То је у највећем проценту литература за наставу матерњег језика, литература за остале предмете (укључујући и приручну литературу - енциклопедије, лексиконе, атласе, речнике и сл.) и литература за наставно особље. Међутим, књижни фондови у школским библиотекама у Србији више не одговарају потребама савремено конципиране наставе. За њихово побољшање у квалитативном и квантитативном смислу потребна су већа материјална улагања и правилно усмерена набавна политика.

3.4.1. Начин смештаја књижног фонда

Табела 3: Школске библиотеке које су доставиле податак о начину смештаја књижног фонда за 2001, 2002, 2003. и 2004. годину

Година	Број достављених анкета	Достављен податак о начину сређивања књижног фонда
2001	1115	25,7 %
2002	1125	30,3 %
2003	1040	29,6 %
2004	1123	32 %

У 2004. години податак о начину сређивања књижног фонда доставило је 359 или 32% школских библиотека од укупно 1123 које су доставиле податке о пословању. У 2003. години податак је доставило 308 или 29,6% школских библиотека од укупно 1040 које су доставиле податке о пословању. У 2002. години, од 1125 библиотека које су доставиле анкету о пословању, податак о начину сређивања књижног фонда дала је 341 библиотека или 30,3 %, а у 2001. години податак је доставило 287 библиотека или 25,7 % од укупно 1115 које су доставиле анкете о пословању.

Табела 4: Смештај књижног фонда примењен у школским библиотекама у 2001, 2002, 2003. и 2004. години

Година	УДК	numerus currens
2001	24%	1,5%

2002	28,2%	1,7%
2003	27,6 %	1,5%
2004	30 %	1,5%

УДК систем, као најпогоднији начин сређивања и смештаја књижног фонда, у **2004. години** примењен је у 337 библиотека или 30% (у 204 библиотеке у основним школама и 133 библиотеке у средњим школама), док је у 17 библиотека или 1,5 % (у 9 библиотека основних школа и у 8 библиотека средњих школа) примењен принцип сређивања по *numerus currens*-у.

У **2003. години** УДК систем примењен је у 287 библиотека или 27,6 % (у 183 библиотеке у основним школама и 104 библиотеке у средњим школама), док је у 16 библиотека или 1,5 % (у 9 библиотека основних школа и у 7 библиотека средњих школа) примењен принцип сређивања по *numerus currens*-у.

У **2002. години** било је 317 библиотека или 28,2 % у којима је примењен УДК систем (у 201 библиотеци у основним школама и 116 библиотека у средњим школама), док је у 19 библиотека или 1,7 % (у 10 библиотека основних школа и у 9 библиотека средњих школа) примењен принцип сређивања по *numerus currens*-у.

У **2001. години** било је 267 или 24 % библиотека у којима је примењен УДК систем (у 164 библиотеке у основним школама и 103 библиотеке у средњим школама), док је у 17 библиотека или 1,5 % (у 10 библиотека основних школа и у 7 библиотека средњих школа) примењен принцип сређивања по *numerus currens*-у.

Међутим, ту рубрику у анкетном упитнику оставило је непопуњену у 2004. години 68 % школских библиотека или 764 од 1123 анкетиране (у 2003. години 732 школске библиотеке или 70,4 % од 1040 анкетираних, у 2002. години од 1125 анкетираних - 784 библиотеке или 69,7 %, а у 2001. години од 1115 анкетираних 828 или 74,2 %) што, с обзиром на свеукупно стање у школском библиотекарству у Србији, наводи на претпоставку да у тим школским библиотекама књижни фонд није сређен или су примењени неки импровизовани начини сређивања фонда, мимо свих стручних правила. Таква библиотека не може правилно да функционише и одговори свим задацима који се пред школску библиотеку постављају. Ипак, поређењем података за почетну годину посматрања (2001.) и последњу 2004. годину може се уочити да је 6 % библиотека, које су раније имале некакав интерни распоред, применило УДК систем смештаја.

Са друге стране, при сређивању књижног фонда у школској библиотеци треба првенствено водити рачуна о слободном приступу књизи.

Табела 5: Школске библиотеке у којима је примењен слободан приступ књизи у 2001, 2002, 2003. и 2004. години

Година	Слободан приступ књизи	Затворен приступ	Комбиновани	Није достављен податак
2001	68,2 %	10,4 %	1,2 %	20,2 %
2002	73,5 %	11,9 %	1,5 %	13,1 %
2003	73 %	11 %	1,6 %	14,4 %
2004	75,3 %	13,5 %	1,3 %	9,9 %

У 2004. години у 846 школских библиотека (или 75,3 %) ученицима је омогућен слободан приступ књизи, док је у 151 библиотеци (13,5 %) примењен затворен приступ, а у 15 библиотека (1,3 %) комбиновани - део књига у слободном и део у затвореном приступу. Податак о томе није доставило 111 библиотека (или 9,9 % од укупно 1123 библиотеке које су доставиле анкету о библиотечком пословању).

У 2003. години у 759 школских библиотека (или 73 %) ученицима је омогућен слободан приступ књизи, док је у 114 библиотека (11 %) примењен затворен приступ, а у 17 библиотека (1,6 %) комбиновани - део књига у слободном и део у затвореном приступу. Податак о томе није доставило 150 библиотека (или 14,4 % од укупно 1040 библиотека које су доставиле анкету о библиотечком пословању).

У 2002. години у 827 библиотека (или 73,5 %) примењен је слободан приступ књизи, у 134 библиотеке (11,9 %) примењен је затворен приступ, а у 17 библиотека (1,5 %) комбиновани приступ. Податак о томе није доставило 147 библиотека (или 13,1 % од укупно 1125 библиотека које су доставиле анкету о библиотечком пословању).

У 2001. години у 761 школској библиотеци (или 68,2 %) ученицима је омогућен слободан приступ књизи, док је у 116 библиотека (10,4 %) примењен затворен приступ, а у 13 библиотека (1,2 %) комбиновани приступ. Податак о томе није доставило 225 библиотека (или 20,2 % од укупно 1115 библиотека које су доставиле анкету о библиотечком пословању).

3.5. Коришћење библиотечких фондова и услуга

Коришћење библиотечког фонда и услуга у школској библиотеци је од посебног значаја, јер од заинтересованости ученика за библиотеку и степена коришћења библиотечких фондова и услуга зависи у којој мери је школска библиотека испунила своје основне задатке и циљеве.

Број корисника и коришћење библиотечких фондова и услуга у школским библиотекама у Србији у целини су незадовољавајући. Наведени подаци указују на чињеницу да се број корисника школских библиотека из године у годину, почев од 2001. до 2003. незнатно смањује, да би се 2004. године за око 3 % повећао број ученика који користе школску библиотеку. Са друге стране, обрт књижног фонда и просечан број књига које је у току једне школске године користио један читалац су незадовољавајуће мали.

Поређење података о броју ученика и наставног особља у школама, са показатељима о броју корисника у школским библиотекама, указује на чињеницу да је у **2004. години** 79,6 % ученика учлањено у школску библиотеку (односно 83,6 % у основним школама и 71,5 % у средњим школама) и да 74,8 % наставног особља (82,9 % у основним школама и 64,5 % у средњим школама) користи школску библиотеку.

У **2003. години** 76,4 % ученика учлањено је у школску библиотеку (односно 79,3 % у основним школама и 70 % у средњим школама) и 74,6 % наставног особља (83,5 % у основним школама и 62,6 % у средњим школама) користи школску библиотеку.

У **2002. години** у школску библиотеку било је учлањено 76,9 % ученика (78,9 % у основним школама и 72,4 % у средњим школама) и 80,3 % наставног особља (79 % у основним школама и 82,6 % у средњим школама).

У **2001. години** 77,5 % ученика било је учлањено у школску библиотеку (78,4 % у основним школама и 75,5 % у средњим школама), а 81,4 % наставног особља (81 % у основним школама и 82,3 % у средњим школама) користило је школску библиотеку.

Табела 6: *Подаци о коришћењу библиотечких фондова у 2001, 2002, 2003. и 2004. години*

Година	Корисници		Коришћење	
	Ученици	Наставно особље	Број књига по ученику	Обрт књижног фонда
2001	77,5 %	81,4 %	5	0,34
2002	76,9 %	80,3 %	5	0,34
2003	76,4 %	74,6 %	5,5	0,35
2004	79,6 %	74,8 %	5	0,32

Занемарљиво мали број школских библиотека доставио је податке о структури коришћених књига по групама УДК, дајући само податак о укупном броју коришћених књига.

Када се упореде подаци о укупном броју корисника и укупном броју коришћених књига - добија се неповољан резултат да је у просеку један читалац школске библиотеке користио 5 књига у току једне школске године, према подацима за 2001. годину (5,2 у библиотекама основних школа и 4,8 у библиотекама средњих школа), као и за 2002. годину (5,2 у библиотекама основних школа и 4,5 у библиотекама средњих школа).

У 2003. години резултат је био нешто бољи – један читалац користио је 5,5 књига у току једне школске године (односно 5,6 у библиотекама основних школа и 5,3 у библиотекама средњих школа), да би 2004. године просек поново износио свега 5 књига по ученику (5 у библиотекама основних школа и 4,8 у библиотекама средњих школа). То је, углавном, обавезна школска лектира.

Ако се, са друге стране, анализира циркулација књижног фонда поређењем броја прочитаних књига (3.063.613) у односу на укупан број књига у фондовима школских библиотека, који у Републици износи 9.539.034, долази се

до констатације да је обрт књижног фонда у 2004. години свега 0,32 (у библиотекама основних школа - 0,33 и у библиотекама средњих школа - 0,31) што јасно указује да капацитет књижног фонда није довољно искоришћен.

У 2003. години обрт књижног фонда био је 0,35 (при чему је незнатно већи у библиотекама основних школа - 0,36, него у библиотекама средњих школа - 0,33).

У 2002. и 2001. години обрт књижног фонда био је 0,34 (у библиотекама основних школа - 0,35 и у библиотекама средњих школа - 0,32).

Један од узрока свакако треба тражити у застарелим фондовима у чијем су саставу књиге које су давно превазиђене (попут марксистичке литературе у библиотекама средњих школа) и које је још давно требало расходovati, с обзиром да се таква литература често налази у великом броју примерака.

3.6. Рачунарска опрема, аутоматизација пословања

Табела 7: *Рачунарска опрема и аутоматизација пословања у школским библиотекама у 2001, 2002, 2003. и 2004. години*

Година	Број достављених анкета	Рачунарска опрема	Програм за аутоматизацију пословања
2001	1115	24 %	2,2 %
2002	1125	31,8 %	3,3 %
2003	1040	38,9 %	4,7 %
2004	1123	43,7 %	7 %

Поређењем података за наведене четири узастопне године може се уочити да се број рачунара у школским библиотекама, иако недовољан, као и број библиотека које имају програм за аутоматизацију пословања, постепено повећава.

Према подацима које су школске библиотеке доставиле матичним библиотекама за базу *Мрежа библиотека Србије*, компјутерски је опремљено 43,7 % библиотека (1123 школске библиотеке које су дале податке за 2004. годину поседује укупно 491 рачунар - 197 у библиотекама основних школа и 294 у библиотекама средњих школа). Међутим, само 78 библиотека (50 у основним школама и 28 у средњим школама), односно 7 % је ту опрему искористило за аутоматизацију библиотечког пословања. Ту опрему, у библиотекама у којима још увек стоји неискоришћена, треба употребити као подршку у наставном процесу, а у библиотеци осмислити различите програме засноване на примени рачунара, који би омогућили активно учешће ученика.

У 2003. години било је 38,9 % компјутерски опремљених библиотека (1040 школских библиотека које су дале податке имало је укупно 405 рачунара - 147 у библиотекама основних школа и 258 у библиотекама средњих школа), док је 49 библиотека (26 у основним школама и 23 у средњим школама), односно 4,7 %, ту опрему искористило за аутоматизацију библиотечког пословања.

У 2002. години компјутерски је било опремљено 31,8 % библиотека, а за аутоматизацију пословања ту опрему искористило је 3,3 % (1125 школских библиотека поседовало је укупно 358 рачунара - 137 у библиотекама основних школа и 221 у библиотекама средњих школа, а 37 библиотека - 19 у основним школама и 18 у средњим школама је ту опрему искористило за аутоматизацију пословања).

У 2001. години резултати су још слабији: 24 % библиотека било је компјутерски опремљено, а 2,2 % је имало некакав програм за аутоматизацију пословања (1115 школских библиотека које су дале податке поседовало је укупно 268 рачунара - 113 у библиотекама основних школа и 155 у библиотекама средњих школа, а 24 библиотеке - 12 у основним школама и 12 у средњим школама је ту опрему искористило за аутоматизацију библиотечког пословања).

Поражавајуће делује чињеница да ниједна школска библиотека нема свој сајт на Интернету, а да постављање на ову глобалну мрежу електронског каталога неке школске библиотеке у Србији још делује као далека будућност. Већи број библиотека поседује Web презентацију - страницу посвећену школској библиотеци која је додата већ постојећем сајту школе. Међутим, ниједна школска библиотека нема свој сајт на коме би фондови и активности библиотеке били детаљније представљени, што би био један од начина да се ученици лако и једноставно упознају са библиотечким фондовима не само у својој школи, већ би постојала могућност претраживања и евентуалног коришћења фондова других школских библиотека са којима њихова школа остварује сарадњу.

4. Предлози мера за унапређење рада школских библиотека у складу са одредбама докумената IFLE

Према *IFLA/UNESCO Манифесту за школске библиотеке*¹ од школског библиотекара очекује се стручност, квалификованост, одговорност за планирање рада и управљање школском библиотеком. Школски библиотекари треба да поседују општа знања о изворима, библиотеци, управљању информацијама и подучавању, која су неопходна за осмишљавање и пружање делотворних услуга корисницима школске библиотеке.

У складу са *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке*² међу основним квалитетима и вештинама који се очекују од школског библиотекара су способности сагледавања потреба корисника, познавање теорије и методологије учења, поседовање вештина коришћења информација, познавање материјала који чине библиотечку колекцију и начина на које им се приступа, познавање књижевности и медија намењених деци, познавање информационих технологија и поседовање практичних знања у тој области, као и познавање области управљања и маркетинга.

Имајући у виду стање и услове рада школских библиотека у Републици Србији неопходно је, пре свега, обезбеђивање сталности кадра у школској библиотеци, који ће бити стручно оспособљен за обављање послова у библиотечкој делатности и припремљен за даље непрекидно усавршавање.

Матичне библиотеке, иако не могу одлучујуће да утичу на политику школе у кадровским решењима, имају законску обавезу да школским библиотекарима помогну у стицању знања неопходних у библиотечкој делатности, тако што ће организовати семинаре, курсеве и предавања везана за различите сегменте рада у библиотеци и тако омогућити континуирано образовање и усавршавање школских библиотекара.

Када су у питању фондови школских библиотека, према *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке* под умереном колекцијом књижних извора подразумева се 10 књига по ученику. У фонду школске библиотеке треба да има најмање 2500 важних и савремених јединица намењених корисницима свих узраста, способности и образовног нивоа, при чему најмање 60 % фонда треба да чине некњижевни извори који се односе на наставни програм. Услуге библиотеке обавезно подразумевају и приступ електронским изворима информација који прате наставни програм и одражавају интересовања и културу корисника. Електронски извори треба да обухвате приступ Интернету, као и посебне библиографске и базе пуног текста и образовне софтверске пакете који постоје на CD ROM-у и DVD-у.

¹ IFLA/UNESCO Манифест за школске библиотеке. У: Гласник НБС, 1/2005, Београд, 2005.

² IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке. У: Гласник НБС, 1/2005, Београд, 2005.

Примењено на услове рада школских библиотека у Србији неопходно је најпре омогућити попуњу фондова до стандардима одређених параметара (минимум стандарда за школске библиотеке предвиђа почетни књижни фонд од 8-10 књига по ученику и годишњи прираштај од 0,5-1 књиге по ученику) и побољшање обима и структуре књижних фондова (дакле не само набавка нових књига већ и обнављање постојећег фонда). У складу са захтевима савременог информатичког доба неопходна је и набавка електронских публикација, омогућавање приступа Интернету и коришћење дигиталних ресурса других библиотека. То подразумева набавку рачунарске опреме и програма за аутоматизацију пословања, као и обуку кадрова за практичан рад у области информационих технологија. Тиме ће бити омогућена и изградња модерних информационих инструмената и подизање нивоа стручне обраде библиотечке грађе.

Један од приоритетних задатака школске библиотеке је развијање културне делатности библиотеке и њено укључивање у сва културна догађања у школи. *IFLA/UNESCO Манифест за школске библиотеке* истиче пресудан значај школске библиотеке за сваку дугорочну стратегију развоја писмености, образовања, снабдевања информацијама, економског, друштвеног и културног развитка.

IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке истичу низ активности библиотеке у оквиру школе, које дају главни допринос остваривању задатака школе и саставни су део образовног процеса. Од школске библиотеке очекује се задовољавање најразличитијих потреба корисника, а како је чланство школских библиотека ограничено – то су ученици и наставно особље унутар школске заједнице, програме и активности школске библиотеке треба осмишљавати у тесној сарадњи библиотекара и колектива школе. Пре свега, директор школе, као одговорна особа која обезбеђује оквир за извођење наставног програма, треба да

признаје важност библиотеке и да подстиче њено коришћење. Очекује се да директори тесно сарађују са библиотеком на изради развојних планова школе, нарочито на пољу информатичке писмености и програма за промоцију читања, имајући у виду да се навике читања, као и информатичка писменост свих грађана постепено развијају и усвајају кроз систем школовања. Посебно се наглашава сарадња школског библиотекара и наставног особља (укључујући сарадњу са активима предметних наставника) у постизању максимума библиотечких услуга, што ће допринети унапређењу наставних планова и побољшању информационих вештина и знања ученика, и уопште унапређењу васпитно-образовног процеса. Сарадња се нарочито одвија у припреми и извођењу различитих пројеката који се раде у проширеном окружењу за учење укључујући библиотеку, у припреми и реализацији програма читања и културних догађаја, укључивању информационе технологије у наставне програме и сл. Поред библиотечких услуга намењених ученицима, не треба занемарити ни оне намењене наставницима, које треба да обезбеде изворе који ће проширити њихово знање из одређеног предмета или побољшати њихове методе наставе. Наставници који имају напредније виђење образовања обично су и активнији корисници библиотеке.

У сарадњи са управом школе и наставним особљем школски библиотекар, са елементарним познавањем у области управљања и маркетинга, могао би покренути низ маркетиншких активности у циљу промоције услуга и могућности које нуди школска библиотека. Ту свакако спада давање информација о библиотеци на састанцима нових ученика и њихових родитеља, састављање информација о радном времену и услугама, прављење различитих спискова литературе у вези са наставним програмом и везано за разне теме које се обрађују кроз више наставних предмета, покретање и одржавање сајта школске библиотеке на коме је она детаљно представљена и где постоје линкови до сајтова и Web страница других школских библиотека, организовање различитих изложби, сајмова књига и читања, иницирање сарадње са народним библиотекама, музејима и слично.

Све активности школских библиотека требало би усмерити ка њиховом израстању у модерне библиотечко-информационе центре школа који ће бити незаменљива подршка васпитно-образовном процесу.